

УДК 809.1

В.Б. Приходько,
кандидат філологічних наук, доцент
(Луцький державний технічний університет)

ПЕРЕКЛАД ЯК ІНТЕРПРЕТАЦІЯ

Предметом статті є розгляд інтерпретації художнього тексту на матеріалі українського та російських поетичних перекладів вірша Р.Кіплінга "If". Визначається залежність інтерпретації від контексту та змісту і форми художнього твору. Ключові слова: переклад, інтерпретація, зміст, форма, вірш, контекст.

Відомо, що головне завдання перекладу – домогтися максимальної автентичності у процесі тлумачення змісту тексту засобами мови перекладу. Величезного значення тут набуває рівень інтелекту перекладача, або, як зазначає В. Радчук, його особистісні психофізичні властивості: здатність до абстрактного мислення, оперативна і довготривала пам'ять, варіативність мислення, внутрішнє "відчуття мови" (іноземної і рідної) тощо [1]. Усе це відіграє важливу роль у творчості перекладача, а саме в умінні інтерпретувати текст.

В англійській мові дієслово *to interpret* означає не лише *пояснювати, тлумачити, інтерпретувати, розуміти (як)*, але й *перекладати усно* [2:394], на відміну від дієслова *to translate*, яке частіше вживається для позначення *письмового перекладу*. Саме цю різницю деякі перекладознавці переносять на поняття перекладу (*translation*) та інтерпретації (*interpretation*), вважаючи, що перекладач (*translator*) – не обмежений у часі, необхідному для перекладу, в той час як перекладач (*interpreter*) не має часу і змоги переробити, удосконалити своє тлумачення; перекладач (*translator*) має вільний доступ до словникового та довідкового матеріалу, чого немає у перекладача (*interpreter*); перекладач (*translator*) безпосередньо не контактує з реципієнтами, а тому часто не знає їхньої реакції, перекладач же (*interpreter*) має тісний контакт з аудиторією; і, нарешті, перекладач (*translator*) залежний від оточення, а перекладач (*interpreter*) є повністю самозалежним [3:137].

Зауважимо, що подібне розуміння інтерпретації є занадто вузьким (професійним) і обмеженим. Сучасні перекладознавці та літературознавці – В. Комісаров, В. Кухаренко, В. Радчук, Л. Краснова, Р. Гром'як та ін. – розглядають інтерпретацію значно ширше: як "засвоєння ідейно-естетичної, смислової та емоційної інформації художнього твору, яке здійснюється шляхом відтворення авторського бачення та пізнання дійсності" [4:6]; як "метод літературознавства й літературної критики, тлумачення змісту твору й його форми в певній культурно-історичній ситуації його прочитання" [5:4]; як "дослідницьку діяльність, пов'язану з тлумаченням змістової, смислової сторони літературного твору на його структурних рівнях через співвідношення з цілістю вищого порядку" [6:316].

Інтерпретація (тлумачення) художнього тексту має місце, коли мовна ситуація чи окрема мовна одиниця не знаходять відповідного аналогу у мові перекладу, і перекладач змушений вдаватися або до опису, або до відповідної лексичної трансформації, домагаючись автентичності трактування. Завдання інтерпретації полягає в тому, щоб створити нову якість тексту, відмінну його подібність. Тому результатом інтерпретації є варіантна відповідність, тобто перекладач пропонує варіант перекладу, який, на його думку, є найбільш вдалим відповідником оригіналу за формою і змістом.

Метою цього дослідження є характеристика типологічних і специфічних рис інтерпретацій вірша Р. Кіплінга "If" в поетичних перекладах українською та російською мовами.

Зазначений поетичний твір має шість російськомовних версій – "Заповідь" М. Лозинського, "Когда" Вл. Корнілова, "Если сможешь" А. Грибанова, "Из тех ли ты" А. Шарапової, "Если..." С. Маршака, "Будь в силах ты..." В. Топорова – та одну україномовну, переклад Є. Сверстюка "Якщо".

Опублікований у 1910 році, вірш Р. Кіплінга "If" отримав широке визнання у критиків та читачів. За змістом це був своєрідний заповіт, у чомусь подібний до пушкінського "Пам'ятника" та шевченківського "Заповіту", де йшлося про категорії етики, яким поет надавав особливого значення. Головним етичним принципом Р. Кіплінга є відповідальність, тому він вимагає виконання обов'язку і самодисципліни від усіх і, в першу чергу, від самого себе. Важлива особливість поезії Р. Кіплінга – її концептуальність. Поет бачить світ у протиріччях – соціальних, національних, етичних, – які уособлюють зіткнення та боротьбу порядку з хаосом. Пристрасть, інстинкти, на думку Р. Кіплінга, формують в людях індивідуалізм та антагонізм, тому людина мусить виховати в собі та інших волю, мужність, витримку, почуття обов'язку по відношенню до суспільства, в якому вона живе. Ці істини були породжені самим життям, а тому є незмінними в усі часи. Вірш "If", навіть якщо він, на перший погляд, прозоро чіткий і зрозумілий, насправді має в собі дуже глибокі смислові відтінки, що виявляються в кожному новому прочитанні. Звідси й постійний перекладацький інтерес до кіплінгівського шедевра, який дає широкі можливості до інтерпретацій.

Різні підходи до тлумачення твору виявляються вже в перекладі його заголовку. Лише у Є. Сверстюка ("Якщо") та С. Маршака ("Если") він співпав з оригіналом. Наступні переклади зберігають категорію умовності, підкреслюючи різні її прояви. Так, у варіанті Вл. Корнілова "Когда" умовність є синонімом упевненості, у перекладі А. Грибанова "Если сможешь" умовність межує з ймовірністю, а у інтерпретації А. Шарапової "Из тех ли ты" умовність стає в деякій мірі сумнівом.

Окремо стоїть класичний, хрестоматійний переклад М. Лозинського, що має назву "Заповідь". Вона цілком виправдана, якщо вникнути в суть останніх строф, звернених, як вважалося, до сина, який загинув у 1915 році на фронті у Франції, що стали поетичним заповітом Р. Кіплінга:

Yours is the Earth and everything that's in it,
And – which is more – you'll be a Man, my son! [7:150]

Тогда весь мир ты примешь, как владенье,
Тогда, мой сын, ты будешь Человек! [7:151]

Заголовок "Будь в силах ты..." В. Топорова розкриває дидактичний зміст вірша, тобто містить у собі повчання і в цьому наближається до "Заповіді" М. Лозинського. Однак акцентуація дидактичності криє в собі певну небезпеку: перетворити твір на настанову, що б спотворило вірш англійського поета, якому вдалося уникнути цієї загрози. Як зазначав А. Зверев, Р. Кіплінг "добивался сочетания почти несоединимых начал: фактографической правды и высокой притчевости или нескрываемого назидания – и, вопреки канону, утверждавшему, что в поэзии такой синтез невозможен, у него получались не прописи, не унылые басни, а стихи, полные мощного внутреннего напряжения..." [8:106]. Художньо-філософській системі кіплінгівського вірша повчально-заповідального тону задають імперативи (don't deal in lies; don't give way to hating; don't look too good, nor talk too wise), модальне дієслово *can* (if you can keep your head; if you can trust yourself; if you can dream; if you can think etc.), чітка ритмічність, а також цезури, присутні майже в кожному рядку, що підкреслюють категоричність тверджень (if you can trust yourself // when all men doubt you; if you can wait // and not be tired by waiting etc.).

Поетика перекладу М. Лозинського майже адекватна поетиці Р. Кіплінга: широке вживання імперативів (владей собою; верь сам в себя; умей прощать; останься прост; будь прям и тверд; наполни смыслом каждое мгновение і т.д.), модального дієслова *должен* (ты должен все воссоздать с основ), наявність цезури (владей собою // среди толпы смятенной; верь сам в себя, // наперекор вселенной; пусть лгут лжецы, // не снисходи до них; умей мечтать, // не став рабом мечтаний і т.д.), і, нарешті, повтор ритмомелодики та віршованого розміру (п'ятистопний ямб). Слід зауважити, що крім М. Лозинського ритміку та розмір кіплінгівського вірша повторив ще Вл. Корнілов у своєму перекладі "Когда" [8:196].

На відміну від М. Лозинського, В. Топорову не вдалося так органічно поєднати "фактографическую правду и высокую притчевость". У меншій мірі, ніж у Р. Кіплінга, повчання проявилось і в перекладах А. Шарапової, А. Грибанова та С. Маршак, що частково пояснюється загальним стремлінням російської літератури – уникнути відкритої дидактичності. Це ж стосується і перекладу Є. Сверстюка.

Проблему інтерпретації тексту часто поєднують з психологією художнього сприйняття. "Кожна інтерпретація – це мить духовного спілкування дослідника з автором, - зазначає Л. Краснова, - це діалог на рівні світоглядів. <...> Інтерпретація не стільки оперує текстом, скільки його значенням, втіленим у форму" [5:21]. У процесі перекладу пошук варіантів інтерпретації обумовлений, насамперед, широким контекстом, уявою та логічними міркуваннями самого перекладача. Оскільки об'єкт перекладу має свою *смыслоемкость*, спектр можливих інтерпретацій може бути практично необмеженим. Це спостерігається і в варіативності перекладів вірша Р. Кіплінга "If", його окремих фраз та строф.

В оригіналі: **If you keep your head...**¹ (дослівний переклад: *якщо ти не втрачаєш голови; якщо ти зберігаєш спокій*).

У перекладі:

М. Лозинський	Вл. Корнілов	А. Грибанов	А. Шарапова	С. Маршак	В. Топоров	Є. Сверстюк
Владей собою... [7:151].	Когда ты тверд... [8:196].	Сумей, не дрогнув... [8:192].	Из тех ли ты, кто не дрожал... [8:194].	О, если ты покоен, не растерян... [7:796].	Будь в силах ты рассудка не лишиться [7:697].	Як вистойш... [3:233].

Аналіз перекладів показує різну ступінь їх емоційності. Ніхто з перекладачів не використав у своєму перекладі фразеологізм *не втрачати голову* (він найбільш відповідає ритміко-інтонаційній будові кіплінгівського вірша), замінюючи його контекстуальними синонімами.

В оригіналі: **If you can dream...** (дослівний переклад: *якщо ти можеш, спроможний, вмієш мріяти*).

У перекладі:

М. Лозинський	Вл. Корнілов	А. Грибанов	А. Шарапова	С. Маршак	В. Топоров	Є. Сверстюк
Умей мечтать... [7:151].	Когда в мечте ты ищешь утешенья... [8:196].	Умей держать мечту... [8:192].	Ты – друг Мечты... [8:194].	И если ты своей владеешь страстью... [7:796].	Будь в силах ты мечтать... [7:697].	Як зможеш мріять... [3:233].

Зіставляючи варіанти перекладу, спостерігаємо, що С. Маршак дещо відходить від Р. Кіплінга, трансформуючи слово *dream* (мрія) у *страсть*. Однак, це не свавілля російського поета, а цілком умотивована дія. Перекладач прагне емоційної рівноваги у поетичному творі, а тому компенсує втрачену емоційність невикористаного фразеологізму *не втрачати голову*, вживаючи його контекстуальний синонім *владеет страстью*.

В оригіналі: **If you can make one heap of all your willings And risk it on one turn of pitch-and-toss...** (*якщо ти можеш здійснити усі свої мрії, а потім ризикнути ними в азартній грі* (пер. мій – В.П.)

¹ To keep one's head – не втрачати голову; зберігати спокій [2:390].

У перекладі:

М. Лозинський	Вл. Корнілов	А. Грибанов	А. Шарапова	С. Маршак	В. Топоров	Є. Сверстюк
Умей поста- вить, в радост- ной надежде, На карту все, что накопил с трудом... [7:151].	Когда согла- сен на орла и решку Поста- вить все... [8:196].	Сумей, когда игра того достойна, Связать су- дбу с одним броском кос- тей... [8:192].	Рискнешь в игре поставишь состоянье... [8:194].	И если ты способен все, что стало Тебе привы- чным, выло- жить на стол... [7:796].	Будь в силах ты всем, скопленным помалу, рис- кнуть ва- банк за кар- точным сто- лом... [7:697].	Якщо ти змо- жеш в пориві одному Поста- вить все на карту... [3:233].

Найбільш точний переклад назви гри *pitch-and-toss*² бачимо у Вл. Корнілова (*орел и решка*), інші перекладачі вдалися до лексичних трансформацій: *поставить все на карту*; *бросок костей*; *игра*; *все выложить на стол*; *рискнуть ва-банк за карточным столом*; *поставити все на карту*.

Отже, інтерпретація – це варіант художнього сприйняття інваріанту. Вона не може бути вичерпною, бо не є вичерпним зміст художнього твору. Інтерпретація дає могутній поштовх для пошуків, роздумів, поглиблення знань, загострення естетичного почуття, розуміння прекрасного, а отже – творчості. Можна із впевненістю сказати, що у природі і практиці художньої інтерпретації лежить мистецтво.

*****

1. Радчук В.Д. Що таке інтерпретація? – К.: КНУ, 1997. – 207 с.
2. Мюллер В.К. Англо-русский словарь. – М.: Рус.яз., 1981. – 888 с.
3. Мірам Г.Є. Основи перекладу. Курс лекцій. – К.: Ельга, Ніка-Центр, 2003. – 240 с.
4. Кухаренко В.А. Інтерпретація тексту. – М.: Просвещение, 1988. – 192 с.
5. Краснова Л. До проблеми аналізу та інтерпретації художнього твору. – Дрогобич: ТзОВ "Вимір", 1997. – 147 с.
6. Літературознавчий словник-довідник / Р.Г. Гром'як, Ю.І. Ковалів та ін. – К.: Академія, 1997. – 752 с.
7. Английская поэзия в русских переводах. XX век. / Л.М. Аринштейн, Н.К. Сидорина и др. – М.: Радуга, 1984. – 848 с.
8. Зверев А. Четыре строфы // Иностран. лит. – 1997. – № 4. – С. 187-194.

Матеріал надійшов до редакції 27.02.2004 р.

Приходько В.Б. Перевод как интерпретация.

Предметом статьи является рассмотрение интерпретации художественного текста на материале украинского и русских поэтических переводов стихотворения Р. Киплинга "If". Определяется зависимость интерпретации от контекста, содержания и формы произведения. Ключевые слова: перевод, интерпретация, содержание, форма, стихотворение, контекст.

Prykhodko V.B. Translation as a Way of Interpretation.

The article examines the interpretation of the literary text (based on poetic translations of the poem "If" by R. Kipling into Russian and Ukrainian). It defines the dependence of interpretation upon the context, contents and composition of a literary piece. Key words: translation, interpretation, contents, composition, poem, context.

² Pitch-and-boss – азартная игра, вариант известной "орлянки": столбик монет ставится "на кон"; тот, кому удастся с помощью другой монеты разбить столбик и перевернуть монеты на "орла", забирает перевернутые монеты себе [2:696].